

"Loong Sorn Larn," A Comprehensive Literacy Work of Southern Thailand Didactic

Praphon Ruangnarong

M.A. (Thai Epigraphy), Associate Professor,

Abstract

The present study deals with *Loong Sorn Larn*, a comprehensive didactic literary work of southern Thailand. The purpose is to point out the differences of this work from other southern moralistic works or those of other regions. In *Loong Sorn Larn*, the moral lessons are ironically presented as images, in which there is an inconsistency between what is true and what we see. Reading the work without retrospection, one may be misguided by the unethical lessons in the writing, a style of writing known in southern dialect as 'satirical teaching'. *Loong Sorn Larn* also reflects ways of living of people in southern community, particularly those in the area of Songkhla Lake, which are made evident in their beliefs, all kinds of temptations, values, characteristics, local wisdom, as well as the use of dialects and interesting writing style. More importantly, this didactic work celebrates an individual's moral development, with emphasis on good deeds and an honest livelihood.

In short, with the author's creative presentation, *Loong Sorn Larn* is a remarkable didactic written work of southern Thailand that deserves extensive recognition.

Keywords: didactic literary of southern Thailand, rony, value, local wisdom

“ลูงสอนหลาน” คำสอนพิสดารในวรรณกรรมภาคใต้*

ประพนธ์ เรืองณรงค์**

ศ.ศ.ม (จารึกภาษาไทย), รองศาสตราจารย์,

บทคัดย่อ

การศึกษาวรรณกรรมคำสอนเรื่อง “ลูงสอนหลาน” ซึ่งเป็นคำสอนพิสดารในวรรณกรรมภาคใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างจากวรรณกรรมคำสอนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นคำสอนภาคใต้ด้วยกัน หรือวรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นอื่น นั่นคือ คำสอนมีลักษณะเป็นการสร้างภาพพจน์ที่เรียกว่า การแฝงนัย (irony) ซึ่งมีเนื้อหาขัดกันระหว่างความจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น คือถ้าอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้แบบไม่มองมุมกลับจะเห็นว่าล้วนเป็นการสอนในสิ่งที่ไม่ดี โดยเรียกแบบภาษาถิ่นใต้ว่า การสอนแบบทำแฉก หรือการสอนแบบแฉกตัน วัตถุประสงค์ถัดมาเพื่อต้องการชี้ให้เห็นประเด็นต่าง ๆ ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมภาคใต้ โดยเฉพาะชาวบ้านลุ่มทะเลสาบสงขลาด้วยกัน (ประมาณช่วง ร.4 - ร.5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ อบายมุขด้านต่าง ๆ คำนิยม ลักษณะนิสัยและภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งด้านการใช้ภาษาถิ่นและลีลาการแต่งบางประการที่น่าสนใจ วรรณกรรมเรื่องนี้มีสารัตถะชี้ให้เห็นการสร้างสรรคณ์คนดีคือ ผู้ประพฤติดี มีคุณธรรมรยาทเรียบร้อย เว้นอบายมุข สนใจการศึกษา ประกอบอาชีพสุจริต

ภาษิตลูงสอนหลานเป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทลายลักษณ์อักษรของภาคใต้ที่เด่นเป็นพิเศษ กวีมีความคิดสร้างสรรค์ ควรนำมาเสนอให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การแฝงนัย, คำนิยม, ภูมิปัญญาชาวบ้าน, วรรณกรรมคำสอนภาคใต้

*บทความนี้ปรับปรุงจากการนำเสนอในการอภิปราย เรื่อง ปู่-ย่าสอนหลาน ฉบับ ไทย-ไทย ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง “สารัตถะจากจารึกและวรรณกรรมท้องถิ่น” เนื่องในวาระอันเป็นมงคล 90 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร จัดโดยภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 21 มีนาคม 2552

**ผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น ปี 2552 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

บทนำ

วรรณกรรมคำสอนมีจุดหมายสำคัญคือมุ่งชี้ให้เห็นแนวปฏิบัติหรือแนวจริยธรรมของผู้คนที่สังคมต้องการหรือมุ่งชี้ให้เห็นวิถีชีวิตของผู้คนที่เข้าไปตามครรลองของชนบและจารีตในสังคม วรรณกรรมคำสอนประกอบด้วยถ้อยคำ โวหาร ซึ่งก็อุปมาอุปไมยอย่างน่าฟัง ชวนคิดและกินใจ ขณะเดียวกันความไพเราะจากฉันทลักษณ์ทำให้ชวนจดจำสืบทอดกันมา

มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ชื่อวรรณกรรมคำสอนมักอ้างชื่อบุคคลในสังคม บ้างเป็นชื่อบุคคลโดยตรง เช่น **สุภาษิตพระร่วง** (ภาคกลาง) **คำสอนพระยามังราย** (ภาคเหนือ) **พญาคำกองสอนไพร่** (ภาคอีสาน) และ บ้างเป็นเครือญาติอาวุโส เช่น **ลุงสอนหลาน** (ภาคใต้) **ปู่สอนหลาน** (ภาคเหนือและภาคอีสาน)

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้

ในอดีตวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทคำสอนของภาคใต้ที่บันทึกลงในหนังสือ “บุค” หรือสมุดข่อย ส่วนใหญ่ กวีนิยมแต่งเป็นคำกาพย์ซึ่งเหมาะแก่การสวดอ่าน วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ที่มีอายุเก่าแก่กว่าเล่มอื่นๆ คือ **กฤษณาสอนน้องคำฉันท์** (ส่วนใหญ่แต่งเป็นคำกาพย์) และเรียกว่าสำนวนนครศรีธรรมราช เพราะผู้แต่งเป็นชาวนครศรีธรรมราช คือ พระยาราชสุภาวดี และพระภิกษุอินทร์ส่วนสำนวนภาคกลางซึ่งปรากฏในทำเนียบวรรณคดีไทยเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงกล่าวถึงสำนวนนครศรีธรรมราชไว้ ดังนี้

“แปลกแปลกแสดงพจนเพรงเชลลงลักษณบรรยาย
ชาวชนบทธิบาย ประดาช”

พระองค์วินิจฉัยว่าสำนวนนครศรีธรรมราชเป็นสำนวนชาวชนบทบ้านนอกแต่งด้วยถ้อยคำธรรมดาชั้นต่ำ ความจริงสำนวนดังกล่าวนี้ ผู้แต่งเป็นกวีชาวใต้ จึงมีภาษาถิ่นใต้ปรากฏหลายคำ ชาวถิ่นอื่นคงยากแก่ความเข้าใจ

จึงเห็นว่าเป็นการใช้คำดาดๆ ดังตัวอย่างกฤษณาสอนน้องสำนวนนครศรีธรรมราชที่กวีใช้ภาษาถิ่นได้

“คอยข้อผิวผิด เก็บไว้จำจิต พุดเล่นเจรจา
ประมาทไม่กลัว หัวร่อระรา ไม่นับจับนา การ
กินการนอน”

จับนา = การเอาใจใส่

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ที่อยู่ในกลุ่มร่วมสมัยกับกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ หรือสมัยต่อมาอีกหลายเล่ม เช่น **สุภาษิตร้อยแปด** **สุภาษิตสอนหญิง** **ภาษิตลุงสอนหลาน** **พระปรมัตถธรรม** **สุทธิกรรม** และ**ราชชะเนต (ราชนิติภาษิต)** วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้บอกชื่อผู้แต่ง และนิยมแต่งเป็นคำกาพย์ ที่แต่งเป็นโคลงกลอน เช่น โคลงสุภาษิตและพาสีสอนน้องคำกลอน ต่อมาเมื่อถึงสมัยมีการพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่ม กวีนิยมแต่งเป็นคำกลอน ตัวอย่างเช่น **อิสสอนศิษย์คำกลอน** **โลกวัตรภาษิตคำกลอน** และ**หัวใจนิทาน** เป็นต้น

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้บางเล่ม เช่น **สุภาษิตร้อยแปดคำกาพย์** มุ่งสอนบุคคลทั่วไป ไม่จำกัด เพศ วัย อาชีพ และฐานะ บางเล่มมุ่งสอนเฉพาะกลุ่ม เช่น **สุภาษิตสอนหญิงคำกาพย์** มุ่งสอนเฉพาะผู้หญิง **ภาษิตลุงสอนหลานคำกาพย์** มุ่งสอนเฉพาะหลานชายวัยเยาว์ หรือวัยรุ่น **พาสีสอนน้องคำกลอน** มุ่งสอนเฉพาะข้าราชการ

ภาษิตลุงสอนหลาน

วรรณกรรมคำสอนในภูมิภาคอื่นๆ เช่น ภาคเหนือและภาคอีสาน มีปู่-ย่าสอนหลาน ส่วนวรรณกรรมคำสอนภาคใต้เท่าที่มีผู้รวบรวมปรากฏมีแต่ “ภาษิตลุงสอนหลานคำกาพย์” โดยแต่งเป็นกาพย์สุรางคนางค์ หรือชาวใต้เรียกว่า “ราบ” จำนวน 123 บท และกาพย์ยานีจำนวน 33 บท รวมทั้งสิ้น 156 บท

ต้นฉบับภาษิตลุงสอนหลานคำกาพย์ที่นำมาวิเคราะห์ในบทความนี้เดิมเป็นหนังสือสมุด ได้ปริวรรตเป็น

อักษรไทยปัจจุบันตีพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพ นายช้อน สุวรรณคีรี¹

ผู้แต่ง "ลูงสอนหลาน" คือพระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) เกิดพ.ศ.2392 มรณภาพ พ.ศ.2466 สิริอายุ 83 ปี และพรรษาที่ 52 ชาวบ้านเรียกท่านว่า "พ่อท่านเฒ่า" หมายถึงท่านสมภารผู้อาวุโส ท่านเป็นเจ้าของาวาสวัดดอนคั่นออก (ทิศตะวันออก) ตำบลอุยุด อำเภอสทิงพระ (เดิมเรียกจะทิงพระ) และเป็นเจ้าคณะอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ความสามารถอีกประการหนึ่งคือ ท่านเป็นนักปราชญ์ผู้คงแก่เรียน ได้แต่งตำราแบบเรียนฝึกหัดการอ่าน และการเขียนจำนวนหลายเล่ม รวมทั้งแต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น มหาชาติกัณฑ์ต่างๆ กลอนเพลงบอก พระพุทธโฆษาจารย์ไปลังกา และภาษิตลูงสอนหลาน โดยเฉพาะภาษิตลูงสอนหลาน คงแต่งประมาณรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เล่ากันว่าก่อนพระภิกษุชูจะอุปสมบท ท่านเคยเป็นนายหนึ่งตะลุง เนื่องจากท่านเก่งทางกาพย์กลอนมาตั้งแต่วัยหนุ่ม และได้หัดหนึ่งตะลุงกับบิดา จากการที่ท่านมีสุมเสียงดีมาก ชาวบ้านจึงเรียก "หนึ่งชูเสียงทอง" (อุดม หนูทอง, 2528, 25 - 27)

ชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นดินแดนเชื่อมเขตสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชต่างรู้จักและจดจำคำกาพย์ภาษิตลูงสอนหลานกันอย่างชื่นใจ เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้มีการสอนแปลกแหวกแนวถูกใจชาวบ้าน สมัยนั้นมีผู้รู้หนังสือน้อยมาก แต่เด็กวัดหรือเด็กหนุ่มสาวนิยมท่องบทภาษิตลูงสอนหลานคำกาพย์ และจดจำนำมาขับร้องอย่างขับบทโนราห์หรือหนึ่งตะลุงกันอย่างสนุกสนาน แม้ขณะทำนาหรือปิ่นต้นตาลโดนดเพื่อทำน้ำตาล ก็จะได้ยินเสียงขับภาษิตลูงสอนหลานดังลั่นทุ่งทีเดียว (ศรีพัฑ มีนะกนิษฐ, 2528, 25 - 28)

คำสอนพิสดาร

วรรณกรรมคำสอนโดยทั่วไปมักใช้วิธีการสอนแบบตรงไปตรงมา หรือแบบอ้อมอิ่ง เช่น อ้อมอิ่งความเชื่อ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือแบบแสดงโวหารเพื่อให้ความเอาเอง ดังตัวอย่าง

สอนแบบตรงไปตรงมา

"สิ่งหนึ่งคือวิชา สิ่งใดหนาให้ฟังเรียน
ไม่รู้ฟังดีเทียบ ว่าคนพาลไร้วิชา"

(สุภาษิตสอนหญิงคำกาพย์)

สอนแบบอ้อมอิ่ง

"อุบาทว์บังเกิดมา ถึงฟ้าผ่าก็แก้หาย
อุบาทว์คนชั่วร้าย ถ้าไม่ตายไม่หายเลย"

(สุภาษิตร้อยแปดคำกาพย์)

สอนแบบแสดงโวหารให้ตีความเอาเอง

"เสียเชิงอย่าเสียเช่น ถึงเสียเส้นอย่าเสียวา
เสียท่อย่าเสียท่า ถึงเสียหน้าอย่าเสียศรี"

(สุภาษิตร้อยแปดคำกาพย์)

คำสอนพิสดารในภาษิตลูงสอนหลานใช้วิธีการสอนแปลกไปจากวิธีการสอนดังกล่าว โดยใช้วิธีการสอนแบบประชดประชัน เสียดสี ซึ่งชาวใต้เรียกว่า "ทำแฉก" หรือแฉกตัน ในตำราวรรณกรรมอธิบายว่าเป็นลักษณะการสร้าง ภาพพจน์ (figure of speech) ชนิดหนึ่งเรียกว่าการแฝงนัย (irony) ในความหมายแคบหมายถึงความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม, 2539, 128)

ภาษิตลูงสอนหลานใช้วิธีการสอนแบบแฝงนัยดังกล่าว เช่น ลูงสนับสนุนให้หลานขึ้นขอบโนบายมุข เป็นต้นว่า กินเหล้า เมายา เล่นการพนัน และเกียจคร้านการงาน ตัวอย่างลูงสติการกินน้ำตาลเฒ่า (หวาก หรือตะหวาก) ดังนี้

¹พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู). ภาษิตลูงสอนหลานคำกาพย์, (สงขลา: อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายช้อน สุวรรณคีรี, 21 เม.ย. 2528), 30-39.

“กินน้ำตาลหวาน ใครกินเข้ามา เหมือนได้ฟังธรรม
กินสิ้นสองไห เหมือนได้ไปสวรรค์ อดข้าวสามวัน
ไม่มีใครตาย”

คำกาพย์ข้างต้นนี้บอกความหมายโดยตรงคือ
ลุงสนับสนุนให้หลานดื่มน้ำเมา ยิ่งดื่มมากเหมือนได้เข้าถึง
รสพระธรรม และหากดื่มหมด 2 ไหก็จะได้ขึ้นสวรรค์เมื่อ
พิจารณาคำสอนจะเห็นว่าเป็นการเสียตีสี่ ประชดประชัน
ซึ่งความหมายที่แท้จริงจะตรงกันข้าม นั่นคือลุงสอนไม่ให้
ดื่มเหล้า ถ้าดื่มมากจะตกนรก แม้แต่อดข้าวเพียง 3 วัน
ย่อมถึงแก่ความตายได้เช่นกัน วิธีการสอนในภาษิต
ลุงสอนหลานจะใช้ภาพพจน์แบบแฝงนัยเช่นนี้ตลอดเรื่อง
นับเป็นวรรณกรรมคำสอนที่พิสดาร แปลกไปจากวรรณกรรม
คำสอนเรื่องอื่นๆ

พระราชศีลสังวร (ช่วง ป.๕.5) อดีตเจ้าอาวาสวัด
มัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เล่าถึงสาเหตุที่
ผู้แต่งภาษิตลุงสอนหลานใช้วิธีสอนแบบแหวกแนว
ทำนองหนามยอกเอาหนามบ่ง คือ เหมือนสอนคนชั่วให้
ประพฤติชั่ว ดังตอกย้ำให้เกิดความสำนึก ซึ่งแท้จริงต้อง
ใช้วิธี “กลับเศษเป็นส่วน” คือมองในมุขกลับตั้งตัวอย่าง
การอธิบายคำกาพย์ข้างต้น พระราชศีลสังวรได้เล่าถึง
ความเป็นมาของภาษิตลุงสอนหลานดังนี้

หนุ่มลูกทุ่ง 2 คน เป็นชาวบ้านคูซูด อำเภอสติงพระ
จังหวัดสงขลา ต่างเป็นเกลือกกัน คนหนึ่งชื่อชู อีกคนหนึ่ง
จดจำชื่อไม่ได้ จึงสมมุติชื่อว่า “อ้ายค้อ” ซึ่งหมายถึงอ้ายเกลอ
ทั้งสองได้เข้าพิธีอุปสมบทพร้อมกัน ณ วัดดอนคันออก
ต่อมาเมื่อบวชได้ 3 พรรษา อ้ายค้อได้ลาสิกขาออกไปอยู่บ้าน
และได้แต่งงาน จนกระทั่งมีลูกชาย 1 คน ภายหลังอ้ายค้อ
ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับที่เคยบวชเรียนมา คือเอาแต่
เกียจคร้านการทำงาน ดื่มเหล้าเมายา เล่นการพนัน ในที่สุด
มีฐานะลำบากยากจน ถึงกับนำลูกชายไปฝากไว้กับ
พระภิกษุชู้ ขณะนั้น ท่านเป็นพระปฏิบัติกวดต้อนคันออก
ซึ่งต่อมาคือ พระครูวิจารณ์ศีลคุณ เมื่อทราบข่าวอ้ายค้อ
กำลังมีความทุกข์ เห็นงกจักรเป็นดอกบัว พระภิกษุชู้จึง
แต่งภาษิตลุงสอนหลานเพื่อฝากให้ลูกชายอ้ายค้อ นำไปอ่าน
ให้พ่อของตนฟัง เล่ากันว่าเมื่ออ้ายค้อฟังคำกาพย์ดังกล่าว

ตั้งแต่ต้นจนจบแล้ว ก็สำนึกในความประพฤติดี และ
เดินทางไปกราบขอขมา พร้อมกับขอบพระคุณพ่อท่านเฒ่า
ที่ช่วยให้เขากลับตัวเป็นคนดี (ศรีพัฑ มีนะกนิษฐ, 2528, 27-28)

เนื้อหาภาษิตลุงสอนหลานถอดความเป็นร้อยแก้ว

ผู้แต่งเริ่มต้นไหว้ “ครูผู้เฒ่า” ที่กินแล้วนอน และแก่ง
วิชาอบายมุขต่างๆ รวมทั้ง ความรู้ที่นำมาสอนหลานนั้น
มีหลายอย่าง เช่น สอนให้ขึ้นต้นตาลและไม่ต้องเคี้ยวเป็น
น้ำตาล แต่ให้นำไปหมักเป็นน้ำตาลเมา ซึ่งชาวใต้เรียกตามคำ
มลายูว่า “หวาน” หรือ “ตะหวาน” จากนั้นต่างล้อมวงดื่มกัน
อย่างเต็มที่ ถึงเมามายก็ไม่ต้องเกรงใจใครและใครฟ้องร้อง
ก็จ่ายเงินให้เขาไป

สิ่งต่อไปนี้ไม่ควรปฏิบัติ คือ การทำนา การค้าขาย
หรือไม่ว่าคำหมากคำพลู และการทำไร่ ทำสวน รวมทั้งไม่ต้อง
เรียนหนังสือ หรือไม่ต้องเรียนเป็นช่างโลง ช่างตีทอง เป็นต้น
ซึ่งไม่มีประโยชน์เท่ากับดื่มน้ำตาลเมา

ลุงเล่าให้หลานเรื่องเศรษฐีผู้หนึ่งมีเพื่อนมากมาย ล้วนแต่
ชอบดื่มน้ำตาลเมา ฝ่ายบ่าวไพร่ไม่ต้องทำกรณงานมุ่งแต่
ฆ่าเปิดฆ่าไก่เพื่อทำกับแก้ม ในที่สุดเพื่อนและบ่าวไพร่
ค่อยหนีหน้า เพราะเศรษฐีหมดเงินทองจึงต้องจำนำเรือ
สวนไว้ร่นาเพื่อนำเงินมาซื้อเหล้ายา ต่อมาลูกเมียเศรษฐี
ตรอมใจตาย แถมหลังคาบ้านเรือนก็พังลงมา

เศรษฐีไม่ได้ดื่มน้ำตาลเมาเพียงอย่างเดียว สิ่งเสพติด
อื่นๆ เช่น ฝิ่น ยาฝิ่นก็ไม่เว้น ในที่สุดเศรษฐีก็หมดตัว
ต้องกินข้าววัด และนอนตามศาลา จนกระทั่งต่อมาเศรษฐีก็
ถึงแก่ความตายอย่างน่าเวทนา แม้แต่ผ้าพันกายก็ไม่มีเลย
ชาวบ้านต่างผูกคอตายศพเศรษฐีไปทั้งที่ป่าช้าเพื่อเป็นเหยื่อ
แร้งกา

ลุงสอนหลานให้เกียจคร้านการทำงานโดยยึดคำว่า
“อย่า” คืออย่าทำงานใดๆเลย เมื่อเขาตาก็ทำหน้าที่
เข้าไว้ ถ้ามีวแต่อย่าก็ต้องทำงานหนัก เช่น เย็บผ้าจาก
จับจอบฟันดิน ถือพร้าววนฟันไม้ เมื่อทำไร่นาก็นุ่งผ้า
เก่าๆ ขาดๆ ไม่ได้แต่งกายสวยงาม แถมเที่ยวเดินหาบ
ของขายจนหน้าแห้ง กว่าจะได้เงินมาก็ลำบากยากเย็น
รวมทั้ง พากขึ้นตาลเพื่อเคี้ยวน้ำตาลขายนั่น กว่าที่ชาย

น้ำตาลได้สักเหรียญก็หน้าดำหน้าแดง ไม่สนุกเหมือนเตะเตะกร้อ แทะไป เล่นไฟ กัดปลา และชนไก่ ซึ่งมีแต่ชนะและได้เงินมาใช้อย่างสะดวกสบาย

ลุงสอนหลานให้รู้จักวิธีหาเงิน เช่น คอยเฝ้าตู้ผู้หญิงที่ทูนหม้อน้ำ หรือทูนเปล่งน้ำ (เปล่งเป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึงหม้อดินขนาดใหญ่) จากนั้น ให้จุ่มเพื่อทำให้เธอตกใจ จนหม้อน้ำตกลงมาแตกกระจาย เมื่อสามีเธอไปฟ้องศาล เราก็ต้องจ่ายค่าปรับ แต่หากเราไม่มีเงินจ่ายก็ต้องเข้าคุก คราวนี้ เมื่อทราบถึงพ่อแม่หรือญาติพี่น้องต่างมาช่วยจ่ายเงินแทนเรา ในที่สุดเศษเงินที่เหลือก็จะได้แก่เรา แต่ถ้าจะได้เงินมาอย่างรวดเร็ว ก็ต้องใช้วิธีเล่นกัดปลา ชนไก่ เล่นสะบ้า เล่นแทงโป ฯลฯ เล่นจนกระทั่งเราได้เป็น "นาย" เช่น เป็นนายตาราง

ลุงสอนว่าที่เขาได้ดิบได้ดีเพราะกินแล้วเที่ยวและไปนั่งตามบ้านเรือนผู้อื่น ที่ขาดเสียมิได้คือน้ำตาลเมา ผีน และกัญชา เมื่อเวลาอนก็ไปนอนตามศาลา ครั้นเขาหุงข้าวสุกก็ตื่นนอนและรีบไปกินทันที หากไม่มีอะไรกินก็ทำขี้เกร็ด พัดด้วยพัดขาม บ่นหาเรื่องกับเจ้าของบ้าน คนดีนั้นต้องหลบหลีกเลี่ยงการงาน เที่ยวพลอยกินหมาก เที่ยวฟังเขาพูดสนทนา และเที่ยวจับต้องข้าวของผู้อื่นโดยไม่ต้องเกรงใจ การแต่งกายจะเป็นนายก็ไม่ใช้จะว่าเป็นไพร่ก็ไม่เชิง แต่ความประพฤติเสมือนผี คือเกียดจ้านยิ่งกว่าใครๆ ถึงกระนั้นก็มีดีหลายอย่าง เช่น ดีไม่ต้องขึ้นตาล ดีไม่ต้องทำนา ดีไม่ต้องเรียนวิชา ดีได้นั่งเรือนผู้อื่น และนิทานผู้คน

อีกอย่างหนึ่งยังมีคนชั่ว หรือ คน "ยังชั่ว" เช่น คนมั่งมีเขาก็ว่ายังชั่ว คนรับราชการเป็นนาย เขาก็ว่ายังชั่ว คนจนทำงานขยันขันแข็งจนร่ำรวย เขาก็ว่ายังชั่ว (คำว่า ยังชั่ว หมายถึง ดีขึ้น แต่ลุงพูดเชิงประชดว่ายังมีความชั่ว)

ลุงยังเชื่ออีกว่า ผีตายาย หรือ ผีบรรพบุรุษ จะให้พรแก่ลูกหลานที่กินแล้วนอน และร่ำรวยหนี้สินจนตายขณะเดียวกันใครกินแล้วทำงานก็จะถูกตายายสาปแช่งให้ลำบากยากจน เช่น ขึ้นตาลเพื่อทำน้ำตาลขาย หรือเลี้ยงวัวควายเพื่อทำไร่นา ลุงย้ำว่าสิ่งที่ดีที่สุดคืออย่าทำ

การคำ อย่าทำอะไรทำนา ให้ทำแต่น้ำตาลเมา เพราะคนส่วนใหญ่ไม่มีใครมาขอกิน ถ้าจะกินน้ำส้มก็มีส้มอื่น ๆ ถมไปที่จะนำมาใช้ปรุงอาหาร

ที่สำคัญคือ ก่อนคิดทำงานใดๆ ก็ให้บ่นภาวนาว่า "เดี่ยวก่อน" ให้เป็นประจำ ถ้วยขามเมื่อกินแล้วไม่ต้องล้างให้โยนขึ้นบนผรา (หิ้งเหนือเตาไฟ) พร้อมกับสูบยา และถ่มน้ำลายตามชอบใจ เมื่อกินหมากก็เอาปูนป้ายตามหัวตงหรือหัวกระดานพื้นบ้านรวมทั้งฝาบ้าน และเมื่อพูดจากับผู้ใหญ่หรือเจ้านาย ต้องพยายามพูดสอดขัดจิ้งหะ และจ้องตาอย่าได้กระพริบหรือหลบสายตามู่ใหญ่หรือเจ้านาย คำสอนทั้งหมดนี้จึงจำให้ขึ้นใจ หากทำตามคำสอนได้แล้ว "ซี้กับข้า" คือสิ่งอุปมงคลย่อมเป็นของตนเอง มันไม่ใช่สิ่งชั่วแต่เป็นตัวอุปปรีย์ทั้งนั้น

ประเด็นต่างๆ ในภาษิตลุงสอนหลาน

1) ความเชื่อ ตัวอย่างคำสอนเกี่ยวกับความเชื่อ

คือการนับถือครูบาอาจารย์ และการนับถือผีตายาย
 ข้าขอไหว้ครู แรกน่านหายหู ไม่รู้ครั้งไหน
 เป็นครูผู้เฒ่า ไม่เข้ากับใคร แกติเหลือใจ พันที่คนนา
 กินแล้วแกนอน ไม่ทุกขี้ไม่ร้อน ด้วยสิ่งใดหนา
 เมื่อคราวอยู่วัด แกหัดวิชา หมากกรุกสกกา ไปไฟทั้งหลาย
 นานหายหู = นานมาก

ความจริงลุงต้องการสอนหลานไหว้ครู และรำลึกถึงครูผู้มีคุณธรรม และเป็นแบบอย่างดีงามแก่ศิษย์ นอกจากความเชื่อศรัทธาต่อครูบาอาจารย์แล้ว ชาวใต้ยังเชื่อเกี่ยวกับผีตายาย หรือผีบรรพบุรุษ ในบ้านเรือนชาวใต้ มักมี "หิ้งตายาย" สำหรับลูกหลานจุดธูปเทียนบูชา

ถ้าลูกหลานยังระลึกถึงและกราบไหว้บูชาอย่างสม่ำเสมอ ผีตายายจะคุ้มครองและบันดาลสิ่งดีที่ลูกหลานต้องการ ตรงกันข้ามหากลูกหลานขาดความเคารพนับถือ ก็ย่อมได้รับคำสาปแช่งจากผีตายาย

ใครกินแล้วนอน ตายายให้พร ให้มั่งให้มี
 ไม่ให้แคล้วคลาด เป็นทาสเศรษฐี ให้ร่ำรวยหนี้ ได้ตีจนตาย

กินแล้วทำการ ตายายสาบาน ให้นุ่นผ้าร้าย
ไม่ให้ได้ดี มีแค่เหนื่อยกาย ต้องเที่ยวชวนชววย มานี้ไปนั้น
นุ่นผ้าร้าย = นุ่นผ้าเก่าๆ ขาดๆ

ความจริงตายายอวยพรแก่ลูกหลานที่มีความ
ขยันขันแข็งในการทำงาน และสาปแช่งลูกหลานที่เกียจคร้าน
อย่างไรก็ตามลุงยังสอนหลานเชิงประชด คือไม่ต้องกลัว
คำสาปแช่ง เป็นคนหน้าด้านไร้ยางอายเข้าไว้

อุตสำหรับหน้าด้าน เขาแข่งสาบาน อย่าได้แสบสา
อดทนให้ได้ ไม่พังกเวทนา เขาตำเขาวัว จะอวยอะไร

2) อบายมุข คำสอนของลุงจะพูดถึงอบายมุข
บางประการ เช่น การตี้มเหล่า ความเกียจคร้านการงาน
และการพนัน

ก. การตี้มเหล่า ชาวบ้านภาคใต้นิยมคือ
น้ำตาลเมา มักเรียกอย่างภาษามลายูว่า หวาก หรือตะหวาก

ถ้าจกขึ้นตาล อยาขึ้นมาบ้าน คิดอ่านปลุกหน้า
หาไหให้มาก เทหวากให้คล่ำ ให้เต็มทั้งหน้า ให้คล่ำทั้งเรือน
หน้า = ขน้า หรือหังนา

ครั้นแล้วโดยปอง ชวนพี่ชวนน้อง กินให้เลื่อนเปื้อน
ครั้นสอกเราเติม เพิ่มไว้ให้เลื่อน กินให้ตั้งเดือน ให้คล่ำทั้งเรือน
สอก = พร่อง, ลดลง

เคี้ยวน้ำตาลชาย ตำราวาไว้ ว่าเป็นคนบ้า
เป็นเพื่อนกับโมห์ โค้กับไถนา ไล่ข้าวไล่ปลา ธุระอะไร
โมห์ = โง่ โค้ = คู่

คำกาพย์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นภาพหมู่บ้านริม
ทะเลสาบสงขลา เขตอำเภอจะทิ้งพระ หรือสทิงพระ และ
อำเภอระโนด มีตาลยืนต้นเป็นทิวแถว ชาวบ้านมักเรียก
ต้นตาลว่าต้นโหนด (โหนด) ชื่ออำเภอระโนด น่าจะมาจาก
คำว่า “ราวโหนด” หมายถึง ต้นโหนด ขึ้นเรียงราย อาชีพ

สำคัญของชาวบ้านแถบนั้น คือการทำน้ำตาลโหนด การ
ทำนา (ปัจจุบันนิยมทำนาทุ่ง) และทำการประมง

ภษิตลุงสอนหลานได้กล่าวเป็นทำนองประชด
คือ เมื่อขึ้นต้นตาลแล้ว ไม่ต้องนำไปเคี้ยวเป็นน้ำตาล
สำหรับทำขนม แต่ให้นำไปหมักเป็นน้ำตาลเมาเพื่อ
เลี้ยงดูกันอย่างเต็มที่ ดังนั้น ใครไปทำน้ำตาล ทำนา และ
ทำประมงล้วนเป็นคนโง่เง่า

ลุงพูดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำน้ำตาลเมา ซึ่งได้
มาจากผลผลิตในหมู่บ้านลุ่มทะเลสาบสงขลา ดังนี้

เราเมาต่างหาก กินน้ำตาลหวาก สมบัติไพรเขา
เปลือกเคี่ยมเราหา ลูกไหของเรา เปลือกเคี่ยมหารเทา
ลูกไหเกาะยอ

ไพร = อะไร ลูกไห = ไหใบเล็ก

เปลือกเคี่ยมหารเทา คือเปลือกไม้จากต้นเคี่ยม
(ไม้ขนาดใหญ่ เนื้อไม้แข็ง สีเทาอมดำ) ซึ่งได้จากตำบล
หารเทา อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง มักนิยมใส่เปลือก
เคี่ยมลงในไห น้ำตาลเมา เพื่อเพิ่มรสชาติและป้องกัน
รสบูด กล่าวกันว่า เปลือกเคี่ยมหารเทาทำให้น้ำตาลเมา
รสชาตินำตี้ม ถัดมาคือลูกไหเกาะยอ หมายถึงไห
ขนาดเล็ก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จากบ้านเกาะยอ เหมาะ
สำหรับใส่น้ำตาลเมา หมู่บ้านริมทะเลสาบสงขลา นอกจาก
เกาะยอมีชื่อเสียงการทำอ่างและไหแล้ว ยังมีหมู่บ้าน
อื่นอีก เช่น จะทิ้งพระหรือสทิงพระ หัวเขาแดง และ
บ่อปาง ที่มีชื่อเสียงในด้านต่างๆ มีคำกล่าวคล้องจองกัน
ดังนี้ “ทั้งทำหม้อเกาะยอทำอ่าง หัวเขา ดักโพงพาง บ่อปาง
ทำเคย” (เคย = กะปิ)

ความจริงคำสอนของลุงดังกล่าวข้างต้น เพื่อต้อง
การห้ามหลานตี้มเหล่าคือ น้ำตาลเมา

ข. เกียจคร้านการงาน ลุงสนับสนุนไม่ให้อำ
การกิจใดๆ เช่น ทำน้ำตาล (นำน้ำตาลสดมาเคี้ยวเป็น
น้ำตาล) ทำนา เย็บตับจาก และค้าขาย โดยเกียจคร้าน
การงานให้ถึงที่สุด จนกระทั่งไร้ทรัพย์สินสมบัติติดตัว เทียว
พลอยกินข้าววัด และนอนตามศาลา

อุตสาหกรรมขึ้นชื่อว่าการ แล้วถือตัวอย่า
จะได้มั่งมี ได้ดีหลานอา ขึ้นชื่อดิหวา อย่าให้ยังใคร
ดิหวา = ดีกว่า ยังใคร = มีอะไร มีสิ่งใดๆ

ของกินไม่ขัด ข้าวตากตามวัด มันมีถมไป
ไปปลิ้นเด็กมา แล้วอย่าให้ใคร เด็กดำตามใจ อย่าไปพรรณนา
ปลิ้น = ปลิ้นปล้อน

เที่ยวนอนตามหลา เที่ยวตามวัดวา แล้วมากินข้าว
อันการหลับนอน ห่อนตื่นแต่เช้า ครั้นหาหุงข้าว สุกแล้วค่อยตื่น
หลา = ศาลา

ถ้าไม่ใครกิน นั่งทำหน้าที่หมิน ซึ่งโกรธครึกครื้น
ปนวารายมาย นับได้หลายหมื่น แล้วลุกขึ้นยืน จะถีบเจ้าเรือน
ไม่ใคร = ไม่มีอะไร หมิน = เหม็น
รายมาย = พุดไม่รู้จักจบสิ้นและก้าวร้าว

ขณะเดียวกันลุงพรรณนาถึงความยากลำบาก
ในการประกอบภารกิจ เช่น ทำไร่นานา ทำน้ำตาลและ
ทำการค้า ฯลฯ อาชีพเหล่านี้ลุงไม่เห็นด้วยที่จะกระทำ
ดังตัวอย่างอาชีพค้าขาย

อย่าเรียนค้าขาย การไทรกวทกกาย หาของให้เพื่อน
เที่ยวหาไปให้ เขาได้ทุกเรือน เร่เป็นทาสเพื่อน ไม่เหมือนจะทำ
การไทร = การอะไร กวทกกาย = รมกวทกร่างกาย

อย่าเรียนขายหมาก เป็นกรลำบาก ธุระไทรปล้ำ
นับแล้วนับเล่า นั่งเฝ้าลูบคลำ ไม่รู้ร่งค่า แต่นั่งคิดอ่าน
ธุระไทร = ธุระอะไร ปล้ำ = พยายาม

อย่าเรียนค้าพลู เรียกว่าเรียนรู้ เร่เที่ยวกวทกกาย
ขึ้นลงเกาะหมาก ลำบากมากมาย กว่าจะได้จ่าย ลำบากเสดสา
เกาะหมาก = อยู่ในเขต อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
เสดสา = ลำบากยากยิ่ง

ความจริงคำสอนของลุงดังกล่าวข้างต้น ต้องการ
ให้หลานมีความขยันขันแข็งในการประกอบหน้าที่การงาน
เพื่อความก้าวหน้า และมั่นคงในชีวิต

ค. เล่นการพนัน ลุงสนับสนุนหลานเล่นการ
พนัน เพราะเป็นการหาเงินอย่างง่ายตาย และรวดเร็ว เมื่อ
มีเงินมั่งคั่งร่ำรวยแล้ว ก็มีหน้ามีตาในสังคม คำกาพย์กล่าว
ถึงการพนันที่ชาวบ้านภาคใต้นิยมเล่นกันในสมัยนั้น
ดังตัวอย่างการเล่นไพ่ กัดปลา ชนไก่ สะบ้า กำปัด ไป
ทอยกรอก และถั่ว เป็นต้น ลุงยังประชดแก่ผู้เล่นว่า
อาจจะได้เป็นใหญ่เป็นโต เช่น เป็นขุนนาง นายตระวาง และ
นายกอง ตำแหน่งดังกล่าวล้วนเป็นการประชด เช่น นาย
ตระวาง อาจเป็นนายอยู่ในตระวาง คือเป็นนักโทษนั่นเอง

เล่นบ้ำเล่นดวด ถ้าใครเล่นกวอด จะได้เป็นใหญ่
ยิ่งได้ทอยกรอก บอกให้เข้าใจ นั่นแหละจะได้ ตำแหน่งขุนนาง

เล่นบ้ำ = เล่นสะบ้า

เล่นดวด = การเล่นเกมหนึ่งเดินแต้มตามเบี้ยที่
ทอดไปตามตาราง

เล่นกวอด = เล่นบอยๆ จนชำนาญ

ทอยกรอก = ทอดสตาจหรือเหรียญลงหลุม

เบี้ยแป๊ะกำปัด ถ้าใครเล่นจัด คงจะพาร่าง
ยิ่งได้เล่นปอ จะได้เป็นนายตระวาง เล่นถึงตัวอย่าง
จะได้เป็นนายกอง

เบี้ยแป๊ะกำปัด = การเล่นเกมเบี้ยอีแป๊ะ โดยนับ
ออกทีละ 4 เบี้ย ใครแทง ตรงกับเศษ
ที่เหลือเป็นฝ่ายชนะ

เล่นจัด = เล่นจนชำนาญ พาร่าง = พาดัว

เล่นปอ = เล่นไป แบ่งเป็นไปกำ และไปปั้น

3) ความประพฤติ ภาษีตลุงสอนหลาน พรรณนา
ถึงผู้มีความประพฤติไม่เรียบร้อย เป็นการสอนเชิงประชด
ซึ่งความจริงต้องมองในมุมกลับ จึงจะเข้าใจคำสอนที่
ถูกต้อง ดังตัวอย่าง

**ก. เมื่อกินข้าวแล้วไม่ต้องล้างถ้วยชามให้
โยนถ้วยชามขึ้นบนผรา หรือบนหิ้งเหนือเตาไฟ**

ถ้วยชามถืออย่าล้าง เคาะโก้งก้างโยนกระเด็น
ขึ้นผราย่าทันเห็น ให้ทุกวันนี้ดี
กินแล้วเคาะโยนโกก ถูกโฉลกตามวาที
ถ้วยชามหรือชามดี เคาะสามทีโยนขึ้นผรา

**ข. เมื่อกินข้าว ครั้นไม่พอใจกับข้าวจงกัดและ
คินกับข้าวลงที่เดิม ส่วนเศษอาหารจงทิ้งให้เลอะเทอะ**
แลช้ายเหลียวแลขวา ทำหน่วยตาให้ตื่นๆ
หยิบกับกัดแล้วคิน ก้างปลาเหลือทิ้งเพรื่อไป

**ค. เมื่อกินหมาก จงใช้ปูนที่เหลือเช็ดตาม
ปลายตง ซึ่งชาวใต้เรียก “หัวนอ” หรือตามชายฝาบ้าน**
หนึ่งเล่าเมื่อกินหมาก ปูนเหลือมากจงป้ายบัน
เหลียดไว้ที่นอนนั้น หรือทาไว้ที่ชายฝา

เหลียด = ป้าย, เช็ด, ทา
ง. เมื่อถ่มน้ำลายจงถ่มไม่เป็นที่ ให้ดูเลอะเทอะ
ใครว่าอย่ารู้ฟัง ยืน หรือ นั่ง ถ้วยตามใจ
ในเนียงหรือในไห ไนที่นั่งหรือที่นอน
นึกจะถ่มก็ถ่มไป อย่าฟังใครมาว่าสอน
ผ้าถุงผ้าหมอนนอน เประอะเบื่อนไปตามใจมัน
ถ่ม = ถ่ม

**ง. เมื่อพูดกับผู้ใหญ่หรือเจ้านาย จงจ้องตา
หรืออย่าหลบสายตา**

หนึ่งเล่าถ้าแม้รู้ว่า จะไปหาเจ้านายเรา
เมื่อจะแลตาเขา เขาแลมาอย่าหลบตา
เขาเหลือกเราเหลือกมั่ง แข่งกันบ้างใครกริบหว่า
อย่าแพ้อัยหลานอา การแลตาอย่ากลัวใคร
เหลือก = ถลึงตา กริบ = กระพริบ

**จ. เมื่อผู้ใหญ่หรือเจ้านายพูด ก็จงพูดสอด
หรือพูดแซงอย่าได้เกรงใจ**

เจ้านายชอบเราครั้น คงรางวัลให้เต็มใจ
อหนึ่งเล่าถ้าผู้ใหญ่ เขาพูดกล่าวเล่านิทาน
นั่งแลอย่าฟังเปล่า พูดแซงเขาขึ้นเถิดหลาน
พลางทำตาเหลือกหลาน อย่าได้พริบกริบทีเดียว

**ฉ. เมื่อสนทนากับผู้ใด จงนิทานผู้อื่น ไม่เว้น
แต่พระสงฆ์**

ดีเที่ยวนิทาน ดีแต่เที่ยวว่า นิทานบ้านเมือง
ดีตาพระสงฆ์ ดีฟังทั้งเรื่อง ดีให้เขาเคือง ทั้งเรื่องล้วนดี

ช. เมื่อใครด่าก็ให้ด่าตอบ อย่าได้เกรงกลัว
ครั้นเราเมามาย ใครมาด่าให้ อย่าได้กลัวไหว
เขาฟ้องเสียเงิน ให้แก่เขาไป กลัวเขาว่าไร ด่าใหม่ให้เล่า
กลัวไหว = กลัวอะไร ให้เล่า = ให้อีก

**ซ. เมื่อเดินเตรไปที่ใด จงหัวเราะเสียงดัง
ไม่ต้องเกรงใจผู้อื่นจะรำคาญ**

คิดว่าเขารัก เที่ยวหัวซิกซิก นำเกลียดทั้งเรื่อง
เที่ยวเดินเที่ยวवाद เที่ยวอุบาทว์เมือง เที่ยวให้เขาเคือง
ทั้งเรื่องล้วนดี

**ด. เมื่อเดินเตรไปที่ใด หากปวดปัสสาวะ
ระหว่างทาง จงยื่นขยับถ่ายที่นั่น**

ที่เขาได้ดี ได้มั่งได้มี กินแล้วเขาเที่ยว
นั่งชักนิทาน พุดพาลพุดเกี้ยว เที่ยวเดินยืนเยี้ยว
เที่ยวนั่งเรือนคน

**ด. เมื่อไปบ้านเรือนใคร จงหยิบจับฉวยข้าว
ของที่เขาหวงแหน และทำให้ข้าวของนั้นเสียหาย**

ไม่ใช่ธุระ เที่ยวหยิบออกมา ให้เขาตาแม่
กริชอยู่ในฝัก ชักออกมาแล ลางที่ลูกแจ ชักแลหักไป
ลูกแจ = ดอกกุญแจ

ความจริงความประพุดติงกล่าว ล้วนเป็นคำสอน
ที่ต้องการให้กระทำแบบตรงกันข้าม จึงจะเป็นความ
ประพุดติที่ถูกต้อง และดีงาม

4) คำนิยม หมายถึง แนวนิยมของบุคคลหรือ
กลุ่มบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ตัวอย่างคำนิยมในภาคใต้
ลุงสอนหลาน มีดังนี้

ก. การแต่งกาย ในเนื้อเรื่องกล่าวเพียงผู้ชาย
ส่วนใหญ่หนุ่มผ้าโจงกระเบน ไม่สวมเสื้อเมื่อทำงาน เช่น
ขึ้นต้นตาล ก็จะถูกชายผ้าขึ้นมาเหน็บสะเอวจนเห็น
ตะโพก หรือก้น

ยังพวกขึ้นตาล โจ้เบนลอกวาน ดูน่าพลอยอาย
คอนบอกรุ่งๆ นุ่งผ้าเก๋ร้ายๆ เกี่ยวขายเงินได้
น่าอายพันแรง

โจ้เบน = โจ้กระเบน ลอกวาน = ถลกจนเห็นกัน
คอนบอก = คอนกระบอก ผ้าเก๋ร้าย = ผ้าเก๋ๆ ชาติๆ

ส่วนหนุ่มๆ นิยมนุ่งผ้าเลื่อยขาย หรือปล่อยขาย
คือไม่รวบขายผ้าไปเห็บไว้หลังนั่นเองอย่างนุ่งผ้าโจ้
กระเบน โดยปล่อยขายผ้าเลื่อยลงมา เพื่อต้องการความ
สะดวกสบายในเวลานั่งหรือเดิน และหนุ่มบางคนเมื่อนุ่ง
ผ้าดังกล่าวแล้วมักวางทำเป็นนักเลงเจ้าชู้อีกด้วย ใน
ภวษิตลูงสอนหลานกล่าวถึงชาวไร่ชาวนานุ่งผ้าเก๋ๆ ชาติๆ
ไม่มีโอกาสได้นุ่งผ้าล่อยขาย และสวมเครื่องประดับ

เมื่อลงทำนา เที่ยวนุ่งผ้าปะ หาบกล้าคอแอน
เราดูน่าอาย เขาไม่สาแคลน ไม่ได้ใส่แหวน นุ่งผ้าเลื่อยขาย

ข. ความสวยของหนุ่มสาวเมื่อมีเกลื่อน
ค่านิยมนี้ชาวไทยปัจจุบันหรือชาวไทยภูมิภาคอื่นๆ คงไม่เคย
ได้ยิน แต่วรรณกรรมภาคใต้หลายเรื่องเมื่อกริชมความงาม
ของหนุ่มสาวจะพูดถึงเกลื่อนเสมอ เกลื่อน ดังกล่าวนี้
ไม่ใช่โรคผิวหนังแต่อย่างใด แต่เป็นดอกดวงบางๆ ใสๆ
แนบผิวเนื้อ มักพบเมื่อหญิงชายแตกเนื้อสาว หรือแตก
เนื้อหนุ่ม และปรากฏอยู่ไม่นานก็เลือนหายไป ด้วยเหตุนี้
จึงมีวิธีปลูกเกลื่อน เช่น ไซ้ใบพลูที่เกลื่อนของเพื่อนแล้ว
มาถูที่เนื้อของตน เพียงไม่กี่วันก็มีเกลื่อนสมความตั้งใจ
ภวษิตลูงสอนหลานกล่าวถึงเกลื่อน ดังนี้

จะดูร่างกาย ยิ้มเยื่อนเกลื่อนพลาย จมูกปากมีเหมือน
มีตีนหูกตา เกลี้ยงเงลาเหมือนเพื่อน อดข้าวตั้งเดือน
ก็ตายเหมือนกัน

“ยิ้มเยื่อนเกลื่อนพลาย” เข้าใจว่าคงคัดลอกคลาด
เคลื่อน ความจริงน่าจะเป็น “ยิ้มเยื่อนเกลื่อนพราย” คือ ยาม
ยิ้มจะเห็นเกลื่อนดูพริมพรายชวนชม

ค. ข้าราชการ หน้าที่นี้มีหน้ามีตาในสังคม
เพราะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ ผู้ชายชาวใต้ที่หวังก้าวหน้า
จะพยายามศึกษาเล่าเรียน โดยมุ่งหวังที่จะเป็นข้าราชการ
หรือเจ้าขุนมูลนาย ดังภวษิตลูงสอนหลาน กล่าวไว้ว่า

คนเรียนวิชา ทำการอาสา พระเจ้าอยู่หัว
ตั้งตัวเป็นนาย ว่าไต่ยังชั่ว ผูกคนเกรงกลัว ยังชั่วไม่จน
ลูงย้าว่าการเป็นข้าราชการ หรือเป็นนายนั้นดู “ยังชั่ว” ซึ่ง
โดยทั่วไปหมายถึง ดีขึ้น แต่ลูงกล่าวทำนองประชดว่า ยังชั่ว
หมายถึง ยังมีความชั่วอยู่นั่นเอง

ข. การกินหมาก เป็นวัฒนธรรมสำคัญของชาวไทย
มาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันวัฒนธรรมนี้ได้เสื่อมความนิยม
แล้ว แต่ในภวษิตลูงสอนหลานยังพูดถึงค่านิยมนี้ และเป็น
ภาพสะท้อนค่านิยมของชาวบ้านยุคหนึ่ง คือนอกจากพูดถึง
การกินหมากแล้ว ยังพูดถึงการค้าขายหมากและพลูเป็น
สินค้าสำคัญ

หนึ่งเล่าเมื่อกินหมาก ปูนเหลือมากจงป้ายบั้น
เหลียดไว้ที่นอนนั้น หรือทาไว้ที่ชายผ้า

เดือนสี่เดือนห้า เที่ยวหาบสินค้า ไปขายทุกแห่ง
หมากพลูปญา เที่ยวขายแพง เที่ยวเดินหน้าแห่ง หน้าบัตตีสตาง

ง. ความสนุกสนานของชาวบ้าน ในชนบท
ไม่ว่าท้องถิ่นภาคใต้ หรือท้องถิ่นอื่นๆ เมื่อชาวบ้านมีเวลา
ว่างจากการทำนาทำไร่ โดยเฉพาะผู้ชาย ก็จะล้อมวงกัน
ดื่มเหล้า ในชนบทภาคใต้นิยมดื่มน้ำตาลเมา นอกจากนี้
ยังร่วมวงสนุกสนานด้วยการตะตะกร้อ ต่อนก กัดปลา
ชนไก่ เป็นต้น ดังภวษิตลูงสอนหลานกล่าวไว้ดังนี้

คบเพื่อนมามาก แล้วเทแต่หวาก กินสำราญใจข้า
คนบ่าวไพร่ ไม่ให้ทำไหร ให้มาเปิดไก่อ กินกับน้ำตาล

หวาก = น้ำตาลเมา น้ำตาล = น้ำตาลเมา
ได้เงินตั้งพาย พาไปเล่นไฟ กัดปลาชนไก่
ซื้อหมกกินสบาย ไม่พักทำไหร ที่อยู่นั้นไซ้ ศาลาไซตาย

พาย = สะพาย หมม = ขนม
ทำไหร = ทำอะไร

จ. รังเกียจผู้เกียจคร้าน ดังตัวอย่างการทำนา
ซึ่งลูกกล่าวประชดไว้ดังนี้ (ความจริงเป็นการยกย่อง)

อย่าเรียนไถนา แลเหมือนคนบ้า ไม่หมีไม่เหมือน
ขบเข้าขบแจง เสียงแห่งไม่เลือน ตั้งเดือนสองเดือน
ไม่เห็นได้ไหร

ลุงรังเกียจผู้เกียจคร้านและเล่นการพนันจนหมดตัว
จนในที่สุดต้อง “กินข้าววัด นอนหลา” (หลา = ศาลา)

ครั้งนั้นสมบัติ เทียวเดินหม่มหมัด กินวัดนอนหลา
ได้ความสบาย ไม่พักเวทนา คนเดียวเอกา เวลาพากาย

5) ลักษณะนิสัย และภูมิปัญญาชาวบ้านภาค
ใต้ ภาษิตลุงสอนหลานได้สะท้อนลักษณะนิสัย และ
ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. ความไม่เกรงกลัวและไม่เกรงใจใคร ในเมื่อ
เห็นว่าตนไม่เป็นฝ่ายผิด

การไหรของใคร เปลือกเคี่ยมลูกไหร ไครอย่ามาฉ้อ
น้ำตาลูกทำ เป็นความกูต่อ ไครอย่ามายอ กูดีกว่ามัน

ข. การยอมรับและไม่คัดค้าน ในเมื่อเห็นว่า
ตนเป็นฝ่ายผิด

ครั้งเราเมามาย ไครมาตำให้ อย่าได้กลัวไหร
เขาฟ้องเสียเงิน ให้แก่เขาไป กลัวเขาว่าไร เสียใหม่ให้เล่า

ค. ความใจกว้าง อารีอารอบ ถึงไหนถึงกัน
คบเพื่อนมามาก แล้วเทแต่หวาก กินสำราญใจ
ข้าคนบ่าวไพร่ ไม่ให้ทำไหร ให้ฆ่าเปิดไก่อ่ กินกับน้ำตาล

ฅ. ความเห็นอกเห็นใจ ผู้มีความทุกข์ยาก
ดังเช่นลูกหลานมีความผิดต้องถูกจำขัง พ่อแม่และญาติ
พี่น้องจะยื่นมือเข้าไปช่วย

ที่นั่นพ่อแม่ พี่น้องใกล้แค่ เขาแลไม่ได้
คงเอาเงินเบี้ย ไปเสียให้นาย เศษเบี้ยเศษปลาย คงได้ให้เรา

ง. ความสนใจในวิชาความรู้ โดยพูดถึงการ
เรียนวิชาต่างๆ การเรียนนี้หมายถึงการเรียนรู้อยู่ด้วยการ
ปฏิบัติจนยึดเป็นอาชีพ เช่น การทำนา ทำสวน การค้า
และวิชาช่างต่างๆ เช่น ช่างโลง ช่างตีทอง รวมทั้งการเรียน
วิชาหนังสือโดยตรง

อย่าเรียนหนังสือ รู้เลขลายมือ สรพการวิชา
ไม่ดีสักสิ่ง จริงๆ หลานอา บุราณท่านว่า จะได้กินก็ที

จ. การรู้จักแก้ปัญหา เช่น ลุงไม่ต้องการนำ
น้ำตาลสดมาเคี้ยวเป็นน้ำตาลเพื่อทำขนม หรือแปรสภาพ
เป็นน้ำส้ม แต่ลุงต้องการทำน้ำตาลเมาเพียงอย่างเดียว
ส่วนน้ำส้มนั้นมีพืชผลที่มีรสเปรี้ยวหลายชนิดมาแทนได้
เช่น

อย่าขึ้นเทน้ำส้ม	ส้มอื่นถมแทนกันไป
ได้ปลาหยอดไทร	โบส้มขามหยอดเถาคัน
ส้มม่วงลูกส้มจั่ว	มาใช้คริวไต่เหมือนกัน
ส้มมุดส้มม่วงคั้น	พันธุ์ส้มพุดผักเสี้ยนดอง

6) ภาษาถิ่น และลีลาการแต่งบางประการ
ภาษิตลุงสอนหลานประกอบด้วยภาษาถิ่นใต้หลายคำ
ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

ก. ภาษาถิ่นใต้ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว ดังตัวอย่าง
- ถ้วยงามหรือขามดี เคาะสามทีโยนขึ้นผรา
ผรา = หิ้งเหนอเตาไฟที่วางภาชนะใส่กะปิ น้ำปลา

หอม กระเทียม เป็นต้น
- เทียวดูหมู่หญิง ตักน้ำทูลเผล้ง
เผล้ง = หม้อดินขนาดใหญ่ใช้ใส่น้ำหรือข้าวสาร เรียก
เผล้งน้ำหรือเผล้งสาร

- เป็นการลำปาก รุระไหรปล้ำ
ปล้ำ = ความพยายาม
- แจวเรือสูบลั่น ลำปากเสดสา
เสดสา = ลำปากอย่างยิ่ง

- ไม่พักบัดสี เหมือนนุ่งผ้าร้าย

ผ้าร้าย = ผ้าเก่าๆ ซาดๆ

ข. ภาษาถิ่นใต้ที่กลายเสียงอย่างสำเนียงชาวใต้

ดังตัวอย่าง

- ชีคร้านตีหว่า อย่าให้ยังไทร

ยังไทร = มีอะไร หรือมีสิ่งใดๆ

- จับเอาเราจำ เข้าคุกทนทรง

ทรง = ตะราง

- พระมาพบหลบหน้าหมิน

หมิน = เหม็น

- ไม่สิ้นวัน วันยังครัน

วัน = ตะวัน

- ดีแต่จะแพ้ออ ดีแต่จะแพไฟ

ออ = ไป

ค. ลักษณะการแต่งภาษิตลุ่มสอนหลานเป็นคำภาพยึ่งสุรางคนางค์ หรือชาวใต้เรียกว่า "ราบ" และภาพยึ่งยานี ซึ่งเหมาะแก่การนำมาสวดอ่าน บางตอนมีลีลาน่าฟัง เช่น การซ้ำคำ เสมือนกับย้าคำสอนให้จริงจัง เช่น

ดีไม่ค้ำขาย ดีไม่ทำไร ดีไม่ปลุกยา

ดีไม่รู้เขียน ดีไม่เรียนวิชา ดินอนตามหลา ดีมากินเรือน

ดีคำเขานอน ดีรุ่งขึ้นจร ดินั่งเรือนเพื่อน

ดีแต่พูดมาก ดีกินหมากเลื่อน ดีคบแต่เพื่อน มาเรือนกินเปลือง

บางตอนเมื่อยกตัวอย่างจบแล้ว ก็ซ้ำคำนั้นๆ เพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

ยังชั่วทุกคน ที่เขาไม่จน ทำการอุตสาหกรรม

สร้างสวนค้ำขาย ทำไรไถนา ปลุกครามย้อมผ้า ยังชั่วทุกคน

ไม่ใครว่าดี ถึงได้มั่งมี ไม่ยากไม่จน

เขาวายังชั่ว ไปทั่วแห่งหน ไม่ขัดไม่สน ยังชั่วไม่ดี

โดยทั่วไปคำว่า ยังชั่ว หมายถึง มีสภาพดีขึ้น แต่ลุ่มต้องการบอกว่า "ยังมีความชั่ว" เพราะ "ยัง" ภาษาถิ่นใต้หมายถึง "มี"

สารัตถะ

เนื่องจากกวีหรือผู้แต่งใช้กลวิธีนำเสนอเนื้อหาภาษิตคำสอนด้วยลักษณะการประชด หรือการแฝงนัย ซึ่งเป็นความคิดสร้างสรรค์ ชวนอ่าน เมื่อมองในมุมมองกลับของคำสอนแล้ว จึงจะทราบสารัตถะหรือแก่นเรื่อง คือ มุ่งสอนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ประกอบสัมมาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต พร้อมกับบอญในสังคมด้วยความสุข ที่สำคัญคือให้ละเว้นอบายมุข เช่น ห้ามดื่มเหล้า ห้ามเล่นการพนัน และห้ามเกียจคร้านการทำงาน พร้อมกับให้ศึกษาเล่าเรียน และสนใจวิชาชีพต่างๆ รวมทั้งมีกิริยามารยาทเรียบร้อย เป็นที่ชื่นชอบแก่คนทั่วไป

บทสรุป

จากเนื้อเรื่องภาษิตลุ่มสอนหลาน ตอนท้ายเรื่องกวีได้สรุปการสอนของและความในใจของลุ่ม ดังต่อไปนี้

ลองทำดูเถิดหลาน

วิชาการทุกสิ่งอัน

ล้วนเรื่องดีทั้งนั้น

เราสอนไว้ให้พาตัว

ถ้าใครถือได้หนา

ชื่อกับข่าเป็นของตัว

ไม่ใช่เป็นของชั่ว

ตัวอภัยทั้งนั้นเออ

ลุ่มย้าคำสอนไว้ว่าหากผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนเชิงประชดแล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับผลเสียหาย คือ "ชื่อกับข่าเป็นของตัว" ดังนั้นคำสอนที่แท้จริง ต้องคิดและทำในทางตรงกันข้าม จึงจะเป็นคำสอนที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์แก่ชีวิต คือได้พาตัวหรือนำตนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า นอกจากผู้แต่งเสนอวิธีการสอนของลุ่มอย่างน่าสนใจแล้ว ยังได้แทรกอารมณ์ขันแบบชาวบ้านภาคใต้ตลอดเรื่องภาษิตลุ่มสอนหลานคำภาพยึ่งจึงเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่ดีเด่นเล่มหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์โวหาร และ
กลการประพันธ์ อังกฤษ-ไทย. (2539). กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิจารณ์คีลคุณ (ชู). (2528). ภาษิตลุงสอนหลานคำกาพย์.
สงขลา: อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาย
ช้อน สุวรรณคีรี.
- ศรีพัฑฒ มีนะกนิษฐ. (2528). กำหนดภาษิตลุงสอนหลาน. (ภาษิต
ลุงสอนหลานคำกาพย์). สงขลา: อนุสรณ์ ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ นายช้อน สุวรรณคีรี.
- อุดม หนูทอง. (2528). วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภท
คำสอน. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

